

AMADEU PUJOL I ROBINAT, LLUISEL LA PUIG I BAUSTI

MEDICINA CREMATÍSTICA I ADMINISTRACIÓ

Actes III Congrés d'Història de la Medicina Catalana.

Lleida, 1981. vol. III.

MEDICINA CREMATISTICA I ADMINISTRACIO

AMADEU PUJOL I ROBINAT
LLUISEL·LA PUIG I BAUSILI

La relació entre Medicina i Administració ha sigut sempre un bon tros difícil i encara que, a primer cop d'ull, sembla que hauria de limitar-se a un pontarró, la Crematística, molt estret i escanyussat per les estrebades que d'una part s'hi donaven, la cosa que no era, ni és encara així, i és curiós que a través de la Història, es trobi sempre una actitud rígida i meynspreant per part de l'Administració, que no s'ha modificat ni pel pas dels segles, ni per les evolucions socials, ni pels progressos de la cultura, fins al punt que avui dia encara tenim aquest problema sobre la taula.

He de fer un parell d'advertències prèvies sobre aquesta qüestió; la primera és que si ens ho mirem bé, fredament i sense orgull de classe, hem de reconèixer que els trets no han anat pas directament contra la Medicina, sinó contra els metges en general. I la segona és que no han sigut mai les figures rectores les que han fet aquesta oposició, sinó el, diem-ne, cos administratiu que l'ha originada i mantinguda, fins al punt que moltíssimes vegades, des de dalt, han hagut de cridar l'atenció als seus administradors, perquè no complien les normes que els hi havien sigut donades.

Abans d'endinsar-nos en el tema, volem demanar-vos que ens perdoneu si en moltes coses fem referència a la Ciutat de Manresa, però és que pel veinatge i relacions hem tingut moltes facilitats per trobar dates i successos lligats al binomi Medicina-Administració, però hem comprovat que en altres ciutats i llocs també passava, si fa o no fa, el mateix.

Fou en les darreries de l'Edat Mitjana, en ple Pre-reneixament, quan va començar a tenir força l'Administració, i és en el moment que es comencen a veure limitacions i ordres restrictives sobre les activitats mèdiques, a més d'una franca resistència en el moment de senyalar o fer efectius els sempre reduïts honoraris mèdics.

Això era, i és, quelcom incomprensible, sobretot si tenim en compte que aleshores, uns i altres ço és Metges i Funcionaris, eren dos estaments molt semblants, tant per la seva posició dins de la societat, com pel nivell econòmic amb que es movien i desenvolupaven llurs relacions, com per la similitud cultural. Reaïment és una cosa confusa, l'origen de la qual seria molt intrincat, i possiblement erroni, d'explicar. Però hem de reconèixer que és i era un fet.

Per tant, tornem al començament i repetim que és en plena època pre-reneixentista, quan es manifesten amb tota claredat la poca cordialitat i tensió existent entre la Medicina i l'Administració.

En aquell temps, almenys en el Regne d'Aragó, els metges i cirurgians eren aconducats directament per la ciutat on havien d'exercir, i el Consell de la mateixa era el que feia els tractes, posava condicions i sous; aquest costum va tenir la seva plenitud en els segles XIII, XIV, XV i després ja va començar a decaure. Però els aconductaments o contractes fets amb els metges eren quasi tots

similars de to i quantia als que relacionem tot seguit.

En el dia 17 de febrer de 1322, els Consellers i Jurats reunits en l'Església de Sant Miquel de Manresa, varen deliberar sobre el projecte del metge Pere d'Agostenchs, que tot i fent temps que vivia a Manresa, volia anar-se'n a Barcelona, i acordaren que si es quedava a Manresa durant tota la seva vida i era lleial amb el seu art, li donaran cada any, en la Festa de Sant Miquel del mes de setembre, quatre-cents sous de Barcelona. Però si trobem que en el dia 13 de desembre del mateix any el metge Pere Agostenchs va cobrar dels marmessors del Rector de Calonge, cinquanta sous per haver visitat al difunt clergue, i que anys més tard també va cobrar cinquanta sous per visitar al pare d'Astruc Juceff, en un poblet dels voltants. Tenim el deure de pensar que el sou anyal per assistir els malalts d'una ciutat com Manresa, i ateses les condicions que posava el Consell (com veurem més endavant) era una quantitat absurdament ridícula, ja que amb vuit visites de pagament les compensava, i que explica les ganes que tenia de provar sort en un altre lloc.

En el mateix segle fou pensionat pel Consell, 9 de maig de 1391, el Mestre Bernat Figuerola, fill del també manresà Mestre Figuerola que era metge del Rei Pere III, amb cinquanta sous anyals.

En el 1496 varen aconduir, com a "metge de la Ciutat per un any a Joan Muntanyo, batxiller en arts i medicina, oriundo de Lleyda, amb salari de 10 lliures, volent que Déu envia "Morbos Pestilencia" en la present Ciutat vinga a fer aquí continua residència".

Cal recordar que la lliura equivalia a 20 sous, i per tant el salari era el mateix de 150 anys endarrera.

Però això no és tot. I per tenir millor coneixement de les condicions que imposava l'Administració, sobre el que significava i deures a què s'obligava el metge, reproduïm l'aconductament fet pels Consellers i el metge Guerau Boquet el 29 de gener de 1534.

"Primerament los honorables consellers en virtut de dit poder aells donat per lo honorable Consell, condoexen lo dit mestre guerau boquet para metge de la present Ciutat per temps d'un any, lo quall comensará a correr lo die present en avant e donar lian de salari per dit any trenta lliures barcelonesas, les li donaran e pagaran en la forma següent, so es que li girarán quinsa lliures sobre los drets del bollatí y per mesades li pagarán aquellias lo bollatiner y les altres quinsa lliures en tres pagas, so es la una de present i laltre dins lany, so es de quatre en quatre mesos, so es de si a quatre mesos tres lliures, sis sous y vuit, i així com se vïnrán los mesos fins al cap del any que sien pagades les deu lliures que resten e per aso lin obliguen los bens de la universitat e axiu juren.

Item es concordat i prometen dits honorables consellers, que farán donar franquesa de impositcions de pa vi e carn e altres coses, com es així acostumat donarla als capellans en sacres ordens constituits, al dit mestre guerau boquet.

Item es concordat que lo dit mestre guerau boquet haie de servir de metge en la present ciutat y hage de visitar los malalts axí richs com pobres de qualsevol malatia SATISFET EN SON SALARI mes avant de la quitació damunt dita per lo dit temps.

Item promet lo dit mestre guerau boquet que durant lo dit temps servirá de metge en dita Ciutat y visitarà com dit es los malalts de

qualsevol malaltia e axiu jura y SATISFET COM DIT ES EN SON SALARI.

Item es concordat que si en la Ciutat haurá malalts, que lo dit mestre boquet no puga axir de la Ciutat per anar a visitar malalts fora ciutat per dexar los de Ciutat, sens licencia dels honorables consellers o de la major part dells.

Emés empero que si en ciutat havia malalts quel demanassen pus hage visitat y ordenat lo de ciutat quey puga anar tornant empero dit dia per visitar laltre malalt de la ciutat".

Hem ressaltat amb majúscules algunes paraules, perquè quedin ben precisades les limitacions de guany que tenia el metge aconducat, car havia d'assistir gratuïtament tota mena de malalts, tant rics com pobres, i l'obligació que tenia de residència, ja que si sortia, amb tot i el degut permís, calia que tornés el mateix dia.

Es veu que la qüestió de la residència els preocupava molt i en el mateix segle, el Consell està atrafegat buscant un cirurgià "que stiga en la ciutat" i un cop el trobaren el feren examinar per mestre Clerga, metge, i fou aprovat. Cal recordar que aleshores el cirurgià era un grau inferior al de metge, semblant al dit Practicant uns anys endarrera, i era un càrrec que acostumava a exercir el barber del poble. Doncs bé, l'any següent el barber-cirurgià volia anar-se'n perquè no es guanyava la vida, i per evitar-ho es reuní el Consell, i no deixa de tenir molta gràcia i fins equitat salomònica la decisió que van prendre el 6 de febrer de 1505, "per quant mestre barthomeu rosselló, cirurgià, sen es vengut star en la present ciutat per habitar. E per quant los parroquians que té no li basten a passar e sostenir sa vida, per tant ordonaren que dit barber se puga sostenir. E perque tots pusquen viurer e sostenir e hayan part de les barbes, que tots los ciutadans e habitants de la present Ciutat sayan a fer les barbes ab tots los dos barbers, ço es una vegada ab mestre barthomeu vinyes e altre vegada ab mestre barthomeu rosselló. E aço sots bayn per cascú qui contrafrà e per cascuna vegada de deu sous".

Es veu que així i tot les coses no varen arranjar-se prou satisfactoriament, ja que en el mateix any el Consell aconduca al mestre Miquel Alemany, cirurgià, fent-lo franc de tallar i donant-li de salari tres lliures barceloneses cada any dels vuit contractats, però insistint en que "haya a prestar seguretat de servir e star en la present ciutat e fer continua residència".

Realment el sou no era per entusiasmar a ningú i no és gens estrany que si li fallaven les barbes per tallar, el cirurgià-barber deixés el càrrec i busqués un lloc més adient per afeitar als ciutadans.

Però aquesta gasiveria i exigències no era una actitud limitada i pròpia de Manresa, sinó que la trobem a totes les contrades del Regne.

Així veiem que l'any 1374 la ciutat de Tarragona feu gestions perquè el metge Salomó es quedés a Tarragona exercint la seva professió i oferint-li 100 sous com a gratificació anual, o siguin cinc lliures.

Nou anys més tard, en 1383, el Consell de la mateixa Ciutat acorda donar el metge Perfet Cap deu lliures Barceloneses com ajuda pels bons serveis mèdics que donava i les bones cures que feia i que

les seves atencions eren per tots els malalts, tant els rics com els pobres.

Amb tot i la generositat i eficiència del metge Perfet Cap, l'ajuda de 10 lliures també era anyal.

Tampoc la ciutat de Barcelona no és una excepció i el mateix Rei Pere III és qui ordena que tots els metges i cirurgians que usin i practiquin en la ciutat de Barcelona, es turnin setmanalment per visitar, **sense retribució de cap mena**, als malalts dels Hospitals.

Més enllà del segle XVI el costum dels Consells d'acondectar metges comença a decaure, i és també en aquesta època que l'Administració es fa més forta i extensa. Però com que no hi ha mal que per bé no vingui, el fet d'ésser l'Administració excessivament detallista, ens permet veure com eren valorades en aquella època diverses professions i activitats, i de passada el pobre paper que feia la Medicina, almenys crematísticament, entre les diverses ocupacions.

En la Ciutat de Manresa es guarda un llibre de 636 folis, que pesa l'enormitat de 12 quilos i mig, que fou començat en l'any 1669, i en el que hi ha la relació dels càrrecs ordinaris dels salaris respectius, i a voltes fins els dies en què deuen pagar-se. És el Llibre Major Racional de la Ciutat de Manresa.

En ell, en el foli 169 diu: "**Deu la Ciutat de Manresa per lo salari dona al mestre de ensenyar escriurer y comptar en les escolas de dita Ciutat, pagador per tersas de quatre mesos, essent franchs los deixebles, CENT LLIURAS**". Aquest era el sou anyal. Però més avall diu: "**Als 2 de Setembre de 1685, comensá a ensenyar lo llergir, scriurer y comptar Barthomeu Andreu, donant-li tots els anys de salari 180 lliuras: se li prometé ab acte en poder de Josef Pedrals, notari de la present Ciutat, regint lo archiu**".

Ens sembla molt bé, que l'ensenyament sigui ben retribuit i trobem que aquests sous estan proporcionats amb el que cobrava el rellotger, que eren trenta lliures anyals, per donar corda i cuidar el rellotge de la Ciutat, i a més "**se li done per untar el rellotge Tres Lliures més**".

També ens sembla correcte el salari de Tocador de Temporals costum molt arrelat aleshores i que consistia en un toc determinat de campanes, que en deien tocar a bon temps, que es feia únicament quant hi havia temporal i que servia per evitar les pedregades i dispensar els núvols. I així en el foli 152 diu: "**Deu la Ciutat de Manresa per lo salari ordinari acostuma de donar al qui te compte en los temporals i assenyala de nits i dias a ells, lo cual se acostuma de pagar quiscun any lo primer dia del mes de Agost, vint y sinch lliures. diem 25 lliuras**".

Al primer de maig de 1676 s'augmenta el salari fins a Trenta Lliures.

No tenim res a dir amb la diferència de salaris entre els mestres i el rellotger o el campaner, ja que els primers a més d'una dedicació absoluta, exigeixen una preparació, entrega i responsabilitat, que no es poden comparar, de cap de les maneres, amb les dues darreres en les que la dedicació, l'entrega i la responsabilitat eren inexistents i la preparació mínima.

Però el que si és incomprensible, és el salari que en els folis 152 i el 162 assignen al doctor en Medicina i al Cirurgià de l'Hospital de Sant Andreu.

"Salari del Metge del Hospital.

Deu la Ciutat de Manresa al Doctor en Medicina visita los pobres malalts del Hospital de Snt. Andreu de la present ciutat per lo salari ordinari acostuma a donar dita Ciutat, acostumas pagar per tersas de quatre en quatre mesos, Quinze lliures. diem son 15 lliures".

"Salari del cirurgià del Hospital.

Deu la Ciutat de Manresa per lo salari don al Chirugià visite los pobres malalts del Hospital de Snt. Andreu de la present Ciutat, pagador per tersas de quatre en quatre mesos, Deu Lliures... diem son 10 lliures".

Aquí el cas és claríssim, ja que no té cap mena de defensa ni explicació possible, el fet de que el rellotger i el que tocava a bon temps, els dies que feia temporal, cobressin el doble del Metge que cuidava els malalts de l'Hospital.

Però el més incongruent del cas i que demostra una vegada més la indiferència o tal volta el poc cas que es feia de la Medicina i de la classe mèdica, és amb la facilitat i inconsciència, típicament administrativa, amb que els regidors d'aleshores es treuen els maís-de-cap de sobre: El 13 de desembre de 1676, delibera el Consell general i acorda exonerar a la Ciutat de dit salari i que en avant ho paguin els Administradors de les rendes del mateix Hospital, "conforme ells ajustarán".

Si com diu el "Llibre del Hospital de Pobres Malalts" en el Foli 1 "Los Molt il.lustres senyors Consellers y Universitat de la present Ciutat de Manresa, fan quiscun any al Prior y Administradors del Hospital de Pobres Malalts, sots la invocació de Sant Andreu, lo primer dia del mes de Jener, de pensió de censal... Deu Lliures 1 sou. dich 10 lliures 1 sou". No hi cap dubte que als molt il.lustres Consellers, els hi sortia així més econòmic i que tant metge com cirurgià es quedaven sense cobrar ni un ral pels seus treballs, ja que degut a què l'Hospital s'aguantava mercès a la caritat dels ciutadans, moltes vegades no podien ni tan sols mantenir als pobres malalts. I naturalment, els metges no tan sols no cobraven, sino que a més eren, metàl·licament, benefactors de la casa, cosa que encara succeia no fa pas més de quaranta anys enrera.

Però aquesta mequinesa no era solament limitada a les nostres terres sino que també a Castella es va seguir la mateixa norma i en els segles XVI, XVII i XVIII, quasi tots els Hospitals varen passar a mans de la Beneficència Particular, és a dir, a viure d'almoïna, que no era precisament pròdiga ni lliberal en la qüestió d'affluïxar la mà, com era el cas de Villalpando que una vegada a l'any es donava menjar a vint pobres, gastant-s'hi 300 maravedis!! Però com que cada maravedí era la disetsena part del sou barcelonès, repartit entre vint pobres l'àpat costava 0'8 de sou. El mateix veiem en les deixes testamentàries particulars "que el día de mi enterramiento, se dé limosna a cinquenta pobres e se den a cada uno quatro maravedis" o sigui $\frac{1}{4}$ de sou. O bé un altre que diu "den de comer a dose pobres".

Però a més l'Administració ja s'havia apoderat de la direcció dels establiments sanitaris i reglamentava pel seu compte i així veiem que en l'Hospital de San Antolín de Palencia en 1560 es varen donar les següents instruccions:

Tant el metge com el cirurgià, a més dels malalts de l'Hospital tenien l'obligació de curar als servidors de la casa i els seus fills

encara que no visquessin en ella, no podien rebre salari ni present de cap mena dels malalts, havien de curar personalment i sense enviar substitut, i que "debe visitar a los enfermos de 8 a 9 de la mañana y de 3 a 4 de la tarde, so pena de medio real por cada falta, que quite de su salario".

Ens consola pensar que encara l'apotecari les pasava més negres, car a més de tenir els instruments molt nets, havia de suplir al capellà en cas de defuncions, acompanyar al metge en la visita, ensenyar-li l'orina dels malalts, i portar de la seva mà les medicines i el que tenia de menjar, "y si él (o sigui el mateix farmacèutic) necesita medicina las pague de su salario".

Però es veu que l'Administració no en tenia encara prou d'estirar la cordeta i volia fer sentir la plenitud del seu pes sobre tota la classe mèdica i ho va fer!!

Efectivament, en el segle passat per exercir la Medicina era necessari enregistrar el títol de metge en el "Llibre de Registre de títols professionals" que es guarda en l'Arxiu Municipal, i un dels registrats demostra fins a quin punt arribava la intromissió dels funcionaris en l'exercici de la Medicina i els requisits que exigien eren tals i tants, que es veu clarament que no podien sortir d'un manament reial, sinó de la immensa multitud d'aduladors que es movien per sota la seva camarilla.

Dit títol, expedit pel Col·legi de Metges Cirurgians de Càmera amb exercici del Rei, declara que D. Magi Sanmartí Balius ha sigut examinat i aprovat en la Facultat de Medicina, i l'autoritza "Para que libremente, sin pena ni calumnia alguna, pueda ejercer la citada facultad de Medicina en los casos y cosas a ella tocantes y consernientes... Y declaramos que el susodicho ha prestado juramento de defender el misterio de la Purisima Concepcion de la siempre Virgen Maria Nuestra Señora, usar bien y fielmente la profesion, guardar secreto en los casos convenientes, defender la soberania del Rey Ntro. Sr. y los derechos de su corona, no haber pertenecido ni haber de pertenecer a las Sociedades secretas reprobadas por las leyes, ni reconocer el absurdo principio de que el Pueblo es árbitro de cambiar la forma de gobierno establecida, sostener con arreglo a la sesion decima quinta del Concilio de Constanza, que a ningun subdito le es permitido el Regicidio o el tiranicidio; asistir de limosna a los pobres de solemnidad... no aconsejar ni cooperar al borto ni al infanticidio y administrar el agua de socorro a los parvulos, siempre que sea menester".

Aquest títol del metge Sanmartí és expedit amb data del 20 de desembre de 1827, i està enregistrarat en el Llibre de registres professional de l'Arxiu Municipal de Manresa.

D'aquí al Jurament Hipocràtic, que tots coneixem, hi ha un abisme!!! Aquest darrer a més d'un codi de deontologia mèdica, és un exponent de que el malalt deu avantposar-se a tot, el seu guariment és el nucli d'acció del metge. Tot això, emperò, amb un previ reconeixement dels drets i del respecte que es deu al malalt, a la seva llar i a la seva intimitat, drets i respecte totalment al marge de la seva situació social, mentre que en el dia del Dr. Sanmartí, els drets i els respectes són per l'Administració o el que ella vol representar.

Deixem aquí aquest esboç de les relacions entre Medicina i Administració, remarcant, però, que en el 1854 va sortir un primer decret per posar un cert ordre dins la Sanitat i el 1867 un Reglament

molt detallista, però en el que s'atenia més a les funcions inspectores, llatzerets portuaris, inspectors sanitaris, metges forenses, que no als propis malalts.

El llarg centenar d'anys darrers han sigut molt moguts i contradictoris, el que fa difícil fer-ne un estudi objectiu, o sense ferir susceptibilitats, de manera que creiem millor acabar aquí, però recalcant abans la necessitat de que s'uneixi la classe mèdica prou potent, si vol, per exigir normes que ningú fora de nosaltres pot indicar, i en benefici no sols de la Medicina, sinò, i per sobre de tot, dels malalts, cap els que sempre s'han orientat tots els esforços de la Medicina i dels Metges.

Bibliografía

1. ALONSO CORTES, Narciso: *Dos médicos de los Reyes Católicos*. Rev. Hispania, 1956.
2. AMADES, Joan: *Costumari Català*.
3. ARCO, Ricardo del: *Los Estatutos Primitivos de la Universidad de Huesca*.
4. BALLESTEROS y BERETTA, Antonio: *Historia de España*.
5. CANYELLES, Magí: *Descripció de la Grandesa i Antiquitats de Manresa*.
6. DE LA TORRE, E. A.: *Viajes y transportes en tiempo de los Reyes Católicos*. Rev. Hispania, 1954.
7. EIRAS ROEL, Antonio: *Sociedades secretas Republicanas en el Reinado de Isabel II*. Rev. Hispania.
8. HAYWARD, J. A.: *Historia de la Medicina*.
9. JAVIERRE MUR, Aurea: *El último viaje de Alfonso IV*. Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón, 1946.
10. LOPEZ DE MENESES, Amada: *Papeles culturales de Pedro el Ceremonioso*.
11. LOREN, Santiago: *Historia de la Medicina*.
12. LLADONOSA, Josep: *Escoles i Mestres Antics de Minyons a Lleida*.
13. LLADONOSA, Josep: *La Facultad de Medicina de l'antiga Universitat de Lleida*.
14. PONS, Antonio: *Los judíos del Reino de Mallorca, durante los siglos XIII y XIV*. Rev. Hispania, 1956.
15. PONS, Antonio: *Viaje por España*. Vol. 14.
16. ROCA, Josep M^a: *Sobiranes de Catalunya*.
17. SANCHEZ HERRERO, José: *Beneficencia en algunas Diócesis del Valle del Duero*. Rev. Hispania, 1974.
18. RODRIGUEZ CHIMENO, Primitivo: *Villalpando y la Inmaculada*. Rev. Hispania
19. SANCHEZ REAL, José: *La Judería de Tarragona*. Rev. Hispania, 1951.
20. SARRET i ARBOS, J.: *Historia dels Gremis de Manresa*.

21. SARRET i ARBOS, J.: **Historia de Manresa.**
22. SARRET i ARBOS, J.: **La Cequia de Manresa.**
23. SARRET i ARBOS, J.: **Historia del Estat Polític i Social de Manresa.**
24. SARRET i ARBOS, J.: **Jueus a Manresa.**
25. SARRET i ARBOS, J.: **Ethologia de Manresa.**
26. SEVILLANO COLOM, F.: **Las empresas nacionales de los Reyes Católicos.** Rev. Hispania, 1954.
27. VICENS VIVES, J.: **Juan II.**
28. VICENS VIVES, J.: **Historia social de España y América.**
29. VILLANUEVA, P. Lorenzo: **Viaje literario por las iglesias de España.**
30. VILA y SALA, Anton: **Noticia Histórica de Sampedor.**
31. VICENS VIVES, J.: **Consideraciones sobre la historia de Cataluña en el siglo XV.** Instituto Fernando el Católico.
32. GALI, Alexandre: **Història de les Institucions i moviments culturals de Catalunya.**